

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

МІНКА П. П.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загально-правових
дисциплін

ХРІДОЧКІН А. В.,

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри
загально-правових

(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

УДК 341.4

**ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ
АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Здійснено аналіз змісту встановлених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України форм міжнародного співробітництва у питаннях боротьби зі злочинністю як складової процесу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

***Ключові слова:** форми міжнародного співробітництва, міжнародна правова допомога, кримінальне провадження, адаптація законодавства, стандарти законодавства Європейського Союзу.*

Осуществлён анализ содержания установленных действующим Уголовным процессуальным кодексом Украины форм международного сотрудничества в вопросах борьбы с преступностью как составляющей процесса адаптации законодательства Украины к законодательству Европейского Союза.

***Ключевые слова:** формы международного сотрудничества, международная правовая помощь, уголовное производство, адаптация законодательства, стандарты законодательства Европейского Союза.*

It is made the analysis of international forms of cooperation in criminal matters, that are established by valid Criminal Procedure Code of Ukraine, as part of adaptation process of Ukrainian legislation to European Union legislation.

***Key words:** international forms of cooperation, international legal assistance, criminal procedure, adaptation of legislation, standards of European Union law.*

Вступ. Практична реалізація Україною курсу на європейську інтеграцію нині є невід'ємною складовою внутрішніх реформ у нашій державі, спрямованих на економічне зростання, покращання добробуту населення, становлення громадянського суспільства, забезпечення гарантій верховенства права, прав і свобод людини та зміцнення національної безпеки. Прагнення ж перевести справу адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу у практичну площину було зафіксовано у 2004 р. Законом України «Про

Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», в четвертому розділі якого, зокрема, поставлене завдання оновлення чинного на той час кримінально-процесуального законодавства України. Такий пункт включено до Загальнодержавної програми зовсім не випадково, оскільки саме Кримінальний процесуальний кодекс України є основним нормативно-правовим актом, яким і регулюються питання взаємодії України з іноземними державами і міжнародними організаціями стосовно правової допомоги у кримінальних справах. Проте у попередньому Кримінально-процесуальному кодексі (і на це вже звертали увагу [1]) регламентація взаємодії органів кримінальної юстиції України з відповідними іноземними органами обмежувалася єдиною статтею 31, яка посилалася на законодавство України та її міжнародні договори як джерело визначення порядку зносин вітчизняних правоохоронних органів з відповідними установами іноземних держав.

З набуттям чинності (з 20 листопада 2012 р.) новим Кримінальним процесуальним кодексом України ситуація змінилася. Цей нормативно-правовий акт містить окремий (IX) розділ «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», який охоплює 5 глав (42–46) і містить 74 статті (541–614). Однак, на превеликий жаль, проблеми узгодженості кримінальних та кримінально-процесуальних норм національного права з вимогами права Європейського Союзу й сьогодні не перебувають у центрі уваги української юридичної науки, тому, за винятком окремих досліджень (присвячених актуальним питанням співробітництва України і Євросоюзу [2; 3], загальним проблемам адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу [4; 5], а також еволюції взаємовідносин Євросоюзу та України [6; 7]), не мають відповідної теоретичної розробки. Через те існує нагальна потреба звернутися до цієї проблеми.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз змісту встановлених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) форм міжнародного співробітництва у питаннях боротьби зі злочинністю як складової процесу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.) обсяг правової допомоги становлять десять таких форм: складання та передача документів; проведення обшуків, виїмки; проведення огляду; пересилання і видача речових доказів; проведення експертизи; допит сторін, третіх осіб, підозрюваних, потерпілих, обвинувачених, свідків, експертів; порушення кримінального переслідування; розшук і видача осіб, які вчинили злочини; визнання й виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині цивільного позову, виконавчих приписів, а також вручення документів. Ста 542 КПК України встановлені сім форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, а саме: вручення документів; виконання окремих процесуальних дій; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; тимчасова передача осіб; перейняття кримінального переслідування; передача засуджених осіб та виконання вироків. Звертає на себе увагу недостатня термінологічна узгодженість цих двох документів, що певною мірою ускладнює здійснення заходів щодо надання міжнародної правової допомоги. Так, під поняттям «вручення документів» у національному законодавстві розуміють документи й рішення, долучені до запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу, які підлягають передачі визначеній у запиті особі. Згідно з ч. 3 ст. 3 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959 р.) запитувана сторона має докласти всіх зусиль для виконання прохання (доручення). КПК України встановлено правила складання відповідного запиту виключно у письмовій формі. При цьому запит має відповідати вимогам

міжнародного договору з відповідною запитуваною стороною. Належне оформлення запиту, його обґрунтованість, якість сприяють ефективності його виконання. Для забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження під час їх допиту до запиту має бути залучено належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України, що містять роз'яснення особі її прав та обов'язків. Окрім витягів, треба додавати чіткий і конкретний перелік питань, які слід поставити особі або відомості, які необхідно отримати від особи. Коли запит містить прохання про отримання оригіналів документів, про це в ньому необхідно прямо зазначити, адже на підставі ч. 3 ст. 3 Європейської конвенції (1959 р.) запитувана сторона може передавати засвідчені копії або засвідчені фотокопії запитуваних матеріалів судової справи або документів, якщо запитуюча сторона чітко не зазначає про передачу оригіналів. У запиті необхідно надати гарантії повернення таких оригіналів після того, як відпаде потреба в них, а у разі отримання оригіналів – обов'язково забезпечити їх повернення по закінченні кримінального провадження. Запит про правову допомогу, згідно з ч. 3 ст. 7 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.), має підписувати особа, яка його склала.

Згідно зі ст. 561 КПК України на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України та міжнародним договором: допит учасників кримінального процесу, виїмка та обшук, проведення впізнання особи для пред'явлення предметів, вилучення речових доказів, відібрання зразків для експертного дослідження тощо. Якщо ж для виконання запиту компетентного органу іноземної держави необхідно провести процесуальну дію, виконання якої в Україні можливо лише з дозволу прокурора або суду, така дія здійснюється лише за умови отримання відповідного дозволу у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 562 КПК України. Крім цього, відповідно до ч. 4 ст. 552 КПК України до запиту про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з кримінально-процесуальним законодавством, додається інформація про докази, що обґрунтовують потребу у відповідних заходах. Дотримання зазначених вимог обов'язково. Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов не відбувається. Одночасно це потягне за собою визнання недопустимими усіх доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, для вчинення яких в Україні необхідний спеціальний дозвіл чи санкція, навіть якщо в запитуваній країні такий дозвіл не вимагається або його отримано згідно з чинним законодавством запитуваної країни. Процесуальні дії, здійснення яких можливо лише за відповідним рішенням слідчого судді або суду за КПК України: тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159); арешт майна (ст. 170); проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233); обшук (ст. 234); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242); відбирання біологічних зразків примусово для проведення експертизи (ч. 3 ст. 245); втручання у приватне спілкування (ст. 258) у тому числі аудіо-, відео контроль особи (ст. 260); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відео контроль місця (ст. 270); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274). Процесуальні дії, проведення яких потребує санкції

прокурора: огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239), обстеження особи (ст. 241), контроль за вчиненням злочину (ст. 271). У всіх зазначених випадках до запиту потрібно долучати процесуальне рішення слідчого судді, суду або прокурора.

Наступною формою правової допомоги у КПК України визначено видачу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Відповідно до ст. 28 Європейської конвенції про видачу правопорушників (1957 р.), ця Конвенція щодо тих країн, до яких вона застосовується, замінює положення будь-яких двосторонніх договорів, конвенцій або угод, які регулюють видачу правопорушників між будь-якими двома Договірними Сторонами. Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави. У ст. 1 Конвенції закріплено зобов'язання сторін видати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених у Конвенції, всіх осіб, яких переслідують компетентні органи запитуючої Сторони за вчинення правопорушення або які розшуковуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Конвенції видача правопорушників здійснюється у зв'язку із правопорушеннями, які караються за законами запитуючої Сторони та запитуваної Сторони позбавленням волі на мінімальний строк не менше одного року. Якщо особу визнано винною на території запитуючої Сторони, термін призначеного покарання має становити не менше чотирьох місяців.

У ст. 565 КПК України зазначено, що під тимчасовою передачею особи необхідно розуміти передачу особи, яка утримується під вартою або відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на території іноземної держави і не притягується до кримінальної відповідальності в цьому кримінальному провадженні, з метою давання показань або участі в інших процесуальних діях під час кримінального провадження. Прохання про тимчасову передачу має бути належним чином оформлено й містити гарантії, що особа утримуватиметься під вартою на території запитуючої сторони упродовж усього періоду тимчасової передачі й буде своєчасно, до закінчення взаємно узгодженого строку, повернена на територію запитуваної сторони. Відповідно до ст. 11 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959 р.) у тимчасовій передачі може бути відмовлено, якщо: особа, яку тримають під вартою, не погоджується на передачу; її присутність необхідна в ході кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної сторони; передача може призвести до продовження строку утримання під вартою; існують інші першочергові підстави для того, щоб не передавати її на територію запитуючої сторони.

Перейняттям кримінального переслідування визнається передача компетентним органом однієї держави компетентному органу іншої держави кримінальної справи стосовно особи для здійснення подальшого провадження у такій справі. Кримінальне переслідування може бути перейнято лише до винесення вироку у кримінальній справі. Під час приймання в Україні кримінальної справи з іншої держави будь-який процесуальний акт, здійснений з метою судового розгляду у тій державі, яка передала справу, згідно з її законодавством, відповідно до ст. 26 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах (1972 р.) має таку саму законність в Україні. Зокрема, у ч. 1 ст. 7 цієї Конвенції визначено загальне правило порушення кримінального переслідування, за яким кримінальне переслідування може порушуватись у запитуваній державі тоді, коли злочин, щодо якого заявляється клопотання про порушення кримінального переслідування, становив би злочин у разі вчинення на її території й

коли за таких обставин злочинцю може бути призначено міру покарання також за власним законодавством. Крім того, у ч. 2 ст. 54 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (1993 р.) передбачено, що клопотання про перейняття кримінального переслідування можуть подаватися сторонами також у зв'язку з такими порушеннями права, які відповідно до законодавства запитуючої сторони є злочином, а згідно із законодавством запитованої сторони – лише проступком. Відповідно ж до п. 2 ст. 73 Мінської конвенції розслідування направленої іноземною державою справи продовжується в Україні згідно з чинним законодавством. А ст. 8 Європейської конвенції (1972 р.) та ст. 595 КПК України визначено умови перейняття кримінального переслідування, згідно з якими Договірна Держава може звернутися до іншої Договірної Держави з клопотанням про порушення кримінального переслідування. Якщо підозрювана особа була остаточно засуджена в Договірній Державі, ця держава може звернутися з клопотанням про передачу провадження у справі в одному або декількох випадках, наведених вище, лише тоді, коли вона сама не може виконати вирок, навіть з використанням екстрадиції, якщо інша Договірна Держава не визнає принцип виконання вироку, поставленого іноземною державою, або відмовляється виконати такий вирок.

Відповідно до ст. 1 Конвенції про передачу засуджених осіб (1993 р.) особу, засуджену на території однієї Сторони, може бути передано на територію іншої Сторони відповідно до положень цієї Конвенції для відбування призначеного їй покарання. З цією метою засуджена особа може висловити державі винесення вироку або державі виконання вироку своє побажання бути переданою згідно з цією Конвенцією. Підставами для розгляду питання про передачу засудженої особи, згідно з ч. 1 ст. 605 КПК України, є запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави; звернення засудженого, його законного представника або близьких родичів чи членів сім'ї.

І останньою формою міжнародної правової допомоги визнано виконання вироків. Відповідно до п. (с) Європейської конвенції про міжнародну правову дійсність кримінальних вироків (1970 р.) їх виконання – це встановлення санкції. Вирок суду іноземної держави може бути визнано й виконано на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Згідно зі ст. 2 зазначеної Конвенції виконанням підлягають такі категорії рішень: санкції, що включають позбавлення волі, штрафи та конфіскації, а також позбавлення прав. Санкція, згідно з ч. 1 ст. 4 Конвенції може виконуватися іншою Договірною Державою тільки у випадку, якщо згідно з її законодавством дія, за яку було встановлено санкцію, була б злочином у разі її вчинення на її території, та особа, якій було встановлено санкцію, підлягала б покаранню, в разі, якщо вона вчинила б цю дію там. Держава винесення вироку може запитати іншу Договірну Державу виконати санкцію, лише якщо виконано одну або більше з наступних умов: якщо засуджена особа постійно проживає в іншій країні; якщо виконання санкції в іншій Державі ймовірно покращить перспективи соціальної реабілітації засудженої особи; у разі коли санкція передбачає позбавлення волі, санкцію може бути виконано після виконання іншої санкції, що передбачає позбавлення волі, яку засуджена особа відбуває чи має відбути в іншій державі; якщо інша Держава є державою походження засудженої особи і заявила про своє бажання прийняти відповідальність за виконання такої санкції; якщо вона вважає, що вона сама не може виконати санкцію, навіть за допомогою видачі, а інша Держава може.

Висновки. Таким чином, очевидно, що чинне кримінально-процесуальне законодавство потребує подальшого удосконалення, і, в першу чергу, термінологічного узгодження з міжнародними актами, які регламентують питання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Зокрема, потребує законодавчого врегулювання така форма

міжнародної правової допомоги, як «складання та передача документів». До того ж використаний у чинному КПК України термін «окремі процесуальні дії» потребує їх чіткого переліку відповідно до міжнародних правових актів.

Список використаних джерел:

1. Мінка П. Я. Адаптація вітчизняного кримінального та кримінально-процесуального законодавства до стандартів Європейського Союзу: окремі питання / П. Я. Мінка, А. В. Хрідочкін // *Право і суспільство*. – 2009. – № 6. – С. 155–159.
2. Дзюбій О. Правові та інституційні засади співробітництва України і ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ / О. Дзюбій // *Право України*. – 2006. – № 1. – С. 136–139.
3. Макаруха З. Правове регулювання актуальних проблем співробітництва України та ЄС у сфері свободи, безпеки та юстиції / З. Макаруха // *Право України*. – 2010. – № 6. – С. 135–141.
4. Кравчук І. Контроль правотворчого процесу з метою адаптації права України до законодавства ЄС / І. Кравчук // *Право України*. – 2005. – № 4. – С. 75–77.
5. Крулько І. І. Еволюція правових засад адаптації законодавства України до законодавства ЄС / І. І. Крулько // *Наше право*. – 2011. – № 4. – Ч. 1. – С. 235–244.
6. Макаруха З. Правове регулювання розвитку простору свободи, безпеки та юстиції в рамках ЄС: реформи Лісабонського договору 2007 року / З. Макаруха // *Право України*. – 2010. – № 11. – С. 188–193.
7. Яковюк І. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин / І. Яковюк // *Вісник Академії правових наук України. Збірник наукових праць*. – 2009. – № 3. – С. 54–66.

